

כנס הרצליה – יום דיונים בבית נשיא המדינה בנושא: תקווה ישראלית משותפת: חזון או חלום?

14 ביוני 2016

כבוד נשיא המדינה, ראובן ריבלין, כבוד נשיאת בית המשפט העליון, השופטת מרים נאור, פרופ' אלכס מינץ, יו"ר ועדת ההיגוי של פרויקט סדר ישראלי חדש, חברי ועדת ההיגוי, מכובדי כולם.

נשיא המדינה ריבלין אבחן בכנס הרצליה בשנה שעברה כי החברה הישראלית מפוצלת לארבעה שבטים: השבט האזרחי-ציוני, השבט הדתי-לאומי, השבט החרדי והשבט הערבי, כאשר אין רוב לאף אחד מהשבטים. נוצר סדר ישראלי חדש. "אנחנו מוכרחים לשאול בכנות", שאל הנשיא ריבלין, "מה משותף לכל המגזרים הללו? ... האם יש לנו מכנה ערכי משותף שבכוחו לחבר את כל המגזרים יחד?". האמנם אנחנו בדרך ללבנוניזציה? היש רוב מאחד? הספרות המקצועית מציעה שלושה מבחנים לאיתור רוב: על פי המהות האתנית-תרבותית, על פי המחויבות האידיאית-ערכית ועל פי מבחן סוציולוגי של כוח ושליטה בחברה.

הכוח מבוזר ביותר בחברה שלנו ויש בכך היבט חיובי. לעומת זאת, קיים רוב מובהק על פי שני המבחנים האחרים. קיים רוב אתני-תרבותי ברור בחברה הישראלית. רוב האזרחים מגדירים עצמם יהודים, בין אם הסיבה לכך דתית, לאומית, תרבותית-היסטורית או אחרת. הזיקה ההדדית קשה לעיתים להגדרה ולהסבר, אך היא קיימת, ומכאן גם שאיפת היהודים לחיים משותפים, ריבונות ושליטה עצמית על גורלם ועל כבודם.

קיים רוב מובהק עוד יותר במישור האידיא-משטרי. כל ארבעת השבטים מקבלים את שיטת המשטר הדמוקרטי. זו שיטה המאפשרת עקרונית הכרעות ללא אלימות והיא שומרת על חירויות החשובות לקבוצות השונות. ללא דמוקרטיה לא ניתן היה לקיים חיים משותפים של כלל השבטים.

המושג מדינה יהודית ודמוקרטיה הוא לכן לא רק מסגרת ערכית, המופיעה בחוק יסוד כבוד האדם וחירותו, אלא קביעה עובדתית של הרוב המאחד בעם. פגיעה באחד משני העוגנים יש בה כדי לאיים על הגשרים והחיבורים ביננו. מתוך תפישה זו אנחנו חייבים לקיים מעקב ובדק ולהגן על שני יסודות החברה.

ברשותכם אתייחס תחילה לנושא מדינת הלאום:

ראש הממשלה נתניהו ושר הביטחון ליברמן הכריזו שהם תומכים בפתרון שתי המדינות. חשוב שתתקבל החלטת ממשלה הקובעת זאת. כך תובהר עמדתנו כלפי פנים החשובה עוד יותר מאשר כלפי חוץ.

האלטרנטיבה לעמדה זו היא מדינה דו-לאומית. הניסיון העולמי מוכיח שמציאות בה שני לאומים בעלי גודל דומה החיים במסגרת מדינית אחת מביאה לאלימות שבעקבותיה הכנעה והיעלמות אחד העמים או פירוד. די אם נזכיר את התפרקות ברית המועצות, הודו ופקיסטן, מלחמת האזרחים ביוגוסלביה, קפריסין היוונית והתורכית והליכי ההתפוררות של סוריה ועיראק תוך מרחץ דמים. הדברים הם מקל וחומר ביננו לפלשתינאים. המתח בין האסלאם ליהדות, המוחרף בשל הרדיקליזציה הדתית, היסטוריית העימותים, השאיפות הלאומיות הנוגדות, פערי ההכנסה ורמת החיים, כל אלה מבהירים שמדינה אחת לשני העמים תוביל לאלימות פנימית שהיא הגרועה מכל. במילים אחרות, מדינה דמוקרטית של כל אזרחיה, מהירדן ועד הים, תסתיים אך בהרס ובשפיכות דמים. בהיעדר הפרדה, האם אנחנו לא מכניסים את עצמנו, כמו ידונו, לעיתים מתוך אידיאליזם עיוור, למארב לאומי העלול להיות גורלי?

רעיון שתי המדינות, כפוף להסדרי ביטחון, נהנה מתמיכת רוב הציבור. מהלך זה יגן על ערכי היסוד, יגשר על מחלוקות ויבטיח קיומו של הבית הלאומי.

הנשיא ריבלין ציין את השוני בין המגזרים מתוך תקווה לעגן תפיסה חדשה של שותפות. הנשיא ציין ארבעה יסודות שעליהם חייבת השותפות לעמוד. האחד, תחושת ביטחון של כל מגזר שהשותפות אינה כרוכה בויתור על מרכיבי היסוד של זהותו. היסוד השני הוא נשיאה באחריות משותפת לגורלה ולעתידיה של החברה הישראלית – בביטחון, בכלכלה ובמעמדה הבינלאומי של המדינה כחלק ממשפחת העמים. היסוד השלישי – הוגנות ושוויון, כך שאיש לא יופלה לרעה או לטובה מתוקף השתייכותו המגזרית. המדובר – בתקציבים, בתשתיות, בתפקידים במשק, בהבטחת מימוש החלום הישראלי על פי כישרון ולא על פי מוצא. והאתגר הרביעי הוא גיבוש ישראליות חדשה שבה יחלקו כולם ויקיימו היזון הדדי.

כל יסודות השותפות הם חלק מאמנת הייסוד של מדינת ישראל. "מדינת ישראל", קובעת הכרזת העצמאות, "תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדלי דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות... אנו קוראים לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על שלום וליטול חלקם בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה..."

הנה כי כן, כל יעדי השותפות נכללים וניתנים לפתרון במסגרת התפישה הדמוקרטית הישראלית. מדוע אין הדברים ממומשים? את הסיבות יש למצוא בהתנהלות פוליטיקאים ואנשי תקשורת, ליקויים בחינוך ובתפקוד השיטה הפוליטית עצמה.

הפיצול המפלגתי יוצר מערכת יצרית, שבה כל גוף משרת קהילה מסוימת, והוא שומר על נאמנותה תוך הדגשת השוני בינה לבין אחרים. לא אחת השיח הפוליטי רווי בהפחדה, בהסתה, בטיפוח שנאות פנימיות, נקמות ונקמנות. התקשורת חורגת לא אחת מתפקידה כגורם מאוזן ומנחה, והתלהמויות והתקפות נשמעות מכל צד. בבלייל הקולות הללו, המעובה בטוקבקים אלימים, הניתן לקיים דיאלוג?

דמוקרטיה מושתתת על הכרעות רוב אך לא פחות מכך על כבוד האדם, כל אדם. בבסיס זה מוגנים החירות, השוויון והאנושיות. לא נראה לי כי בלתי אפשרי לפעול ברוח זו. האם לא מוטלת חובה אנושית לדאוג בראש ובראשונה לחסר הישע בחברה, תהיה אשר תהיה שייכותו השבטית? האם לא נכון להתמקד בערים ובכפרים הנזקקים תחילה ולפעול כנגד אפליה? האם לא צריך לעודד מודלים מוצלחים של ערים מעורבות, כמו עכו, חיפה ותל-אביב-יפו? אכן לא קל בעת עימות עם טרור ופנאטיות רצחנית לשמור על ערכי היסוד. אולם דווקא כיום עלינו להתייבב מול אלימות, מול גזענות ומול הסתה בחברה. אין לקבל ביטויי שנאה לערבים באשר הם כשם שלא קיבלנו ולא נקבל ביטויי שנאה נגד יהודים. יש להתייבב בצורה ברורה בראש חוצות כנגד כל מי שנותן ביטוי אליים לשנאותיו, ואין לאפשר לכנופיות ויג'ילאנטים לצמוח מקרבנו.

מנהיגות פוליטית חייבת להתייבב כנגד התופעות הסוטות. תהיה זו בגידה זולה בשליחותה אם תנסה לרכוב על הפירוד והשנאה לצורך עשיית הון פוליטי. יתר על כן, חייב להיות לפוליטיקאים אומץ לעמוד מול סחטנות סקטוריאלית ואימונים קואליציוניים ולתבוע גם לאכזף שותפות אמת ונשיאה באחריות משותפת. זו מנהיגות אמת. זו מנהיגות של שותפות ולא ניכור.

כדי ליצור מכנה ישראלי משותף יש לטעת מגיל צעיר לימודי ליבה, לצד לימודים המושפעים סקטוריאלית. כל ילד חייב ללמוד ולהבין משמעותה של דמוקרטיה, להכיר את האחרים ולהיות מצויד בארגז כלים שיאפשר לו, אם ירצה בכך, להשתלב בחברה היצרנית וכלל ישראל.

לחברה הישראלית יש את הכלים הבסיסיים. יש לנו מסורת של סולידריות וחסד, של אחריות חברתית, יש בתוכנו ערגה לחברת מופת. אנחנו נושאים את הרכיבים הערכיים, ממורשתנו היהודית, מערכינו הדמוקרטיים. הסדר הישראלי החדש הוא הסדר של ערכי הראשונים.

אני מאמין שהמגזרים מתקרבים. הגטו החרדי נפתח, עם ההסדר הפלשתינאי הציבור הערבי בישראל יהווה גשר של קידמה כלכלית ודיאלוג, וביצור עוצמתה ושגשוגה של המדינה יאחד את כלל המגזרים.

בשניות חיינו אנחנו נקראים לא אחת לאחיזה בנשק, להרוג ולהיהרג. הברוטאליות הזו היא הכרחית לעיתים אך אסור שההכרח יהפוך לדרך חיים. גם שהזעם גואה והדם גועש על אחים, ילדים וחברים שנהרגו במדים וכאזרחים, נזכור שאנחנו לא הם, הטירוף הרצחני שאחז בחלק מהעולם המוסלמי לא יזלוג לתוכנו.

מה שדרוש לישראל הוא כוח של מתינות החונה במתחם המציאות. כך נודה לרמטכ"ל ומנהיגי צה"ל היוצאים לקרב אך מציבים גבולות מוסר. נשמור מרחב לבית המשפט העליון להגן על ערכינו המשותפים ונראה בהכרזת העצמאות המסגרת לסדר הישראלי ולביטוי יעדיו.

לשותפות ישראל ולערכיה קם היום כוח חדש. נשיא המדינה המייצג את כלל האזרחים התייצב להגנת האמת והטוב, האנושיות והיחד במדינה היהודית והדמוקרטית. מהלך חיוני שריכז רבים המסוגלים להתרומם מעל השבט שלהם ולהושיט יד לאחר. תפקידנו לעזור לנשיא במשימתו, לעזור לעצמנו, להפוך שותפות גורל לשותפות חיים. לא עוד כוח פוליטי, אלא כוח שימתן את הפוליטיקה, יסייע בהידברות בשטח, ייצא ציבורית נגד אלימות, במקום שרבים שותקים מטעמי נוחות, וייתייב מול מסיתים, בתוך החברה וכנגדה. המרכז הבינתחומי, אדוני הנשיא, מתייצב לאתגר, על חברי לאקדמיה, הבוגרים והסטודנטים, כדי לסלול יחד איתך דרך חדשה, דרך שתהא פתוחה לכלל האזרחים, דרך של אנושיות וכבוד הדדי. אני מברך אותך אדוני הנשיא על יוזמתך.